

ZPRÁVY SLUKO

vydává

STUDIJNÍ A LIDOVÝCHOVNÝ ÚSTAV KRAJE OLOMOUCKÉHO
(KRAJSKÉ MUSEUM)

Objednávky řiďte na SLUKO, Olomouc I, náměstí Republiky 6, tel. 2731

Srpen 1955

Číslo 51

900 LET OLOMOUCE

Celkem bez většího ohlasu prochází letos významné jubileum — 900 let Olomouce. Psaná historie Olomouce počíná prvním jmenným záznamem v Kosmově kronice, vztahujícím se k události v roce 1055. Je nepochybné, že Olomouc, připomínaný jako hrad, má svoji historii o mnoho desítek let starší. O té však mluví jen svědectví hmotných památek archeologických. To, že jméno Olomouce se objevuje na stránkách první světové české kroniky vůbec, je důkazem jeho významu již v nejstarších dobách naší národní historie. A tento význam vzrůstal zřízením úředního knížetství a biskupství olomouckého. Olomouc se tak stává sídlem světské a duchovní moci na Moravě. Město roste a je obohacováno skvělými stavbami. I po zániku olomoucké větve přemyslovské podržuje svůj význam jako město královské a hlavní město Moravy. Bohatství měšťanstva a vysoké hierarchie církevní, plynoucí z rostoucího vykořisťování, dává vznik uměleckým dílnám vynikající úrovně (dílny kamenické, písařské, iluminátorské, rytecké a zlatnické), které jsou svědectvím vysoké úrovně rukodělné práce i uměleckého citu pracujících té doby. Město je dějištěm význačných událostí dějin českých a středoevropských. Tento příznivý vývoj trvá několik staletí. Roku 1566 je zde založena universita, nejstarší po Karlově vysokém učení v našich zemích.

K tragickému zlomu v historii města dochází v době pobělohorské. Svědská okupace v letech 1642 až 1650 přivádí město na okraj záhuby. Počet obyvatel klesá z 30.000 na 1675. Zemské úřady jsou přestěhovány z Olomouce do Brna. Z této rány se Olomouc již nikdy plně nevzpamatoval, zvláště když následovaly rány další: katastrofální požár v roce 1709 a zřízení tereziánské pevnosti v roce 1742. Pevnostní hradby zdusily více než na sto let všechn život ve městě.

Teprve revoluce v roce 1848 znamená novou éru v historii města. A tentokrát je již je to český živel — česká měšťanská společnost, soustředěná kolem Slovanské lípy, která je hybnou pákou rozvoje. Olomouc se stává střediskem Moravského národního obrození, v němž významnou a dosud nedoceněnou roli hraje olomoucká universita. Bohužel rozvoj kulturní není prováděn stejně mohutně s rozvojem hospodářským. Jednak je tu ještě vliv pevnosti, i když dochází v této době k jejímu rušení a pak i k postupnému zbourání hradeb, ale především vliv německé správy města, která z obavy před přílivem českého živlu a pod heslem »lieber klein, aber deutsch«, mařila vše, co by mohlo mít za následek vzrůst českého obyvatelstva v Olomouci. Proto Němci mocipáni protestovali a znemožnili zřízení železničních dílen, celé řady průmyslových podniků, které se chtěly usadit v Olomouci, ale také zřízení techniky, na jistou dobu i reálky, obchodní akademie, ba znemožnily i pouhou výstavbu české školy. Až obnovení státní samostatnosti v roce 1918 odstraňuje tyto překážky. V roce 1920 vzniká Velký Olomouc sloučením 13 obcí, čítajících s městem více než 57.000 obyvatel. Rozvíjí se velká bytová výstavba, vrcholící v roce 1928, kdy je dáno do užívání více než 700 bytových jednotek. Výstavba postrádá však oně cílevědomosti a velkorysosti koncepce, jako na příklad výstavba Hradce Králové nebo Brna v té době. Také ve zprůmyslnění města nebyl uči-

něn žádný podstatný krok kupředu. Naopak, hospodářské krise, vlastní kapitalistickému řádu, měly za následek uzavření řepčinských oceláren a omezení provozu v celé řadě jiných závodů. — Německá okupace znamenala úplnou stagnaci v rozvoji města, které mělo v poslední fázi války sehrát ještě jednou roli pevnosti. Vítězný postup Sovětské armády překazil však plány nacistů, kteří již neměli dosti sil postavit se v Olomouci na odpor. Škody, které byly přesto městu způsobeny, na prvním místě zničení starobylého olomouckého orloje, nebyly proto důsledkem bojů, ale svévolného ničení. Osvobozený lid ujímá se v květnu 1945 správy města a dokazuje, jaká velká síla byla utajena v jeho tvůrčích schopnostech. Jsou obnovovány a rozšiřovány průmyslové závody (Moravské železářny, Železářny Petra Bezruče, Milo-závody, Mrazírny, Továrny obráběcích strojů atd.), je obnovena olomoucká universita, zřízena řada nových škol, jsou budovány výzkumné ústavy, rozšiřována síť městské i dálkové dopravy. Přikročuje se i k bytové výstavbě ve stále rostoucím měřítku, i když ještě neodpovídajícím rychle rostoucímu počtu obyvatelstva. Upravě stavebních památek je věnována nebyvalá péče. Město Olomouc je prohlášeno národní kulturní rezervací. Vzniká zde státní symfonický orchestr Moravské filharmonie, je zřízeno studio Čs. rozhlasu. Za účinné pomoci obyvatelstva je vybudován zimní stadion a lidová hvězdárna. Významným mezníkem je den prvního ledna 1949, kdy dochází na základě ústavy z 9. května ke krajskému zřízení. Olomouc stává se krajským městem, sídlem KNV, jakož i ostatních krajských orgánů státní správy a hospodářských organizací i kulturních institucí. Sloučením dosavadních museí v Olomouci vzniká krajské museum, které vytváří spolu s ostatními vědecko-osvětovými zařízeními v Olomouci Studijní a lidovýchovný ústav kraje Olomouckého, vytváří se krajská lidová knihovna, krajská galerie atd.

Jaké jsou další perspektivy Olomouce? Olomouc má velmi dobrou geografickou polohu, jejíž přednosti nebyly dosud plně zhodnoceny. Jeho centrální položení uprostřed republiky, velmi dobré železniční a silniční spojení všemi směry, hospodářsky silné zázemí, blízkost ostravské hutní a energetické základny, relativně vysoká vybavenost civilizačními zařízeními, dostatek vhodných stavebních ploch a jiné, to vše dává možnost další industrialisaci města. Budování průmyslu v Olomouci je však nejen možné, ale přímo nutné pro posílení sídelní struktury střední Moravy, která nutně potřebuje vybudování velkého střediska, nemá-li se z centra oblastí, představované bývalou zemí Moravskoslezskou, stát periferií na rozhraní atrakčních sfér Brněnska a Ostravska. Je tedy vybudování třetího moravského velkoměsta z Olomouce nejen lokální záležitostí města a kraje, ale v první řadě záležitostí celostátní, plně odpovídající principům socialistického rozmístění výrobních sil. Vedle otázky industrialisace je zde ovšem celá řada otázek dalších: otázka výstavby města, která od živelného vývoje musí přejít k budování podle územního plánu, otázka asanace a obnovy historického stavebního jádra, představujícího velké hodnoty nejen umělecké, ale i hospodářské, otázka místní i dálkové dopravy, umístění všech institucí krajového charakteru do odpovídajících objektů, dobudování zařízení školských, kulturních, zdravotních, sociálních i tělovýchovných, dobudování vysokého školství, zejména doplnění Palackého university o další fakulty a v neposlední řadě zajištění dostatečných bytových fondů pro stále rostoucí obyvatelstvo. Je samozřejmé, že tyto úkoly mohou být plněny jen v proporcích rozvoje národního hospodářství ČSR a kraje. Tempo uskutečňování je a bude dáno tempem hospodářství, způsob uskutečňování záleží na velkorysosti koncepce místních orgánů státní moci, projektantů a v neposlední řadě na aktivitě občanů. Přitom se nesmí zapomínat, že socialistická společnost, převyšující všechny ostatní dosavadní společenské řády, musí ve městě, v němž dřívější společenské řády zanechaly nesmírně cenné hodnoty výtvarné, přistupovat k budování s vědomím, že nové hodnoty musí být svým obsahem svědectvím socialistického člověka a svou výtvarnou hodnotou důkazem rozkvětu umění a vyvrcholením dosavadního výtvarného projevu tak, jako toto údobí bude a zákonitě musí být vyvrcholením tisíciletého hospodářského a kulturního vývoje města.

Krajské museum v Olomouci vzpomene významného jubilea tisíciletého vývoje města výstavou »Olomouc včera, dnes a zítra«. Výstava, na jejíž přípravě pracuje

řada významných odborníků, má přinést nejen dokumentární materiál k dějinám města, ale má rozbořem dosavadního jeho vývoje poukázat na přirozené i historicky vzniklé přednosti města i odhalit retardační momenty tohoto rozvoje. Tím chce SLUKO nejen oslavit výročí krajského města, ale i přispět k jeho dalšímu rozkvětu.

Dr Zdeněk Š p r i n c.

Odbor věd přírodních

● *Geologické a paleontologické oddělení* (dr Vladimír S t r n a d). Referent podle nových instrukcí přepracoval tematický plán expozice geologické, paleontologické, mineralogické, klimatologické, geomorfologické a pedologické ve SLUKO. Provedl celkem 7 konsultací o diplomových a j. pracích, které provádějí v současné době posluchači přír. fakulty Masarykovy univ. v Brně a posl. geol. geograf. fakulty Karlovy univ. v Praze v regionu Olomouckého kraje. — V rámci plnění vlastního úkolu pokračoval v určování r. *Harpes* (trilobita) z devonu z Horního Benešova. V době své dovolené posoudil se svolením odb. kultury RKNV parcelu pro výstavbu bytových jednotek pro učitele v Olomouci s použitím záznamu o starších vrtných pracích v archivu oddělení. — Ustavní sbírky byly rozmnoženy nákupem sbírky mikrofosilií z oblasti miocénu (zejm. tortonu) v Olomouckém kraji a sběry srovnávacího materiálu ze slovenského terciéru spolu s dalšími sběry z nově odkrytého miocénu v Olomouci a dalšími nálezy z devonu v Grygově a miocénu ve Slatinkách, které ústavu věnoval RNSt. B. K o v e r d y n s k ý. — Podstatné rozšíření sbírek ústavu přinesly četné sběrné exkurse, které zčásti byly vedeny doc. dr Vl. K a l a b i s e m, zčásti referentem. Byly sbírány vzorky hornin v oblasti Šternberk — Dolní Žleb, dále materiál z nových hald v Horním Benešově a v lomu v Černotíně (devon. vápenec) *Amphipory*, *Stachyodes*, *Crinoidea*, *Rugosa* div. spec., zároveň se vzorky těchto vápenců, napadených skulaři a houbami v miocénu (*Pholas*, *Vioa*). V údolí mezi hranickou propastí a černotínským lomem byli sbíráni *Pectinidix* z pískovcové lavice, které jsou podle názoru doc. dr K a l a b i s e pravděpodobně pokračováním lavic s *Pectinidy* od Brodku u Nezamyslic a směrem k Želči. V Dolních Nětčicích, okr. Hranice, byl prohlédnut jeden z nejvýhodnějších výběžků kulmu, který má být prohlášen přírodní památkou. V písečniku v této obci byl zastižen pěkný profil (v podloží droby a slepence kulmské, na nichž spočívají velké příbojové valouny z téhož materiálu). Původní fauna (miocén) byla příbojového pásma, jak lze usuzovat z velmi četných *cirripedií*, pravděpodobně druhu *Balanus concavus*, spolu s ušticemi různých druhů. Tato příbojová fauna byla později uložena v lavicích jemného písku, prokládaných místy zpevněným pískovcem až organogenním vápencem. Tyto jemné písky jsou místy jílovito-slitité povahy. V nich pak jsou tyto sekundární shluky *balanidů*, *ústřic* a úlomků *pectinidů*. Původní fauna jemných písků byla jistě reprezentována tenkoskořepatými mlži, velmi tenkostěnnými *pectinidy* a j. Místy byly nalezeny shluky vápnitých rourek po červech. Dále jsou zastoupena i *Bryozoa*. Tato lokalita je významná výskytem zubů ryb ostnatých (*Chrysophrys miocenica*) a dále žralokovitých ryb, (zejm. rody *Odontaspis*, *Galeocerdo* a *Notidamus*? — det. doc. dr Vl. K a l a b i s). Na kat. obce Rybí byly sbírány z náhodných výkopů vzorky svrchnokřídových těšínských břidlic. Na Bluecherových skalkách na Bílé hoře ve Stramberku byly sebrány ve velkém množství úlomky kalíšků lilijic, ostny ježovky a *Rhynchonella* sp. V obecním lomu tamže na nové lokalitě (viz V. KALABIS, 1951) byly sbírány v těšínských břidlicích články stonků lilijice *Pentacrinus*, *brachiopoda*, ostny *cidaridů* namnoze až několik cm dlouhé a po stranách ostnaté, rostra *belemnitů* a žraločí zuby. — V Dolních Těšicích na staré lokalitě byly sbírány šupiny ryb r. *Clupea*. Větší nálezy nebyly pro špatně přístupné odkryvy. — Ve Skaličce (jurské bradlo, t. č. v těžbě) byly získány velmi četné zbytky *korálů* ve velkých trsech, dále *brachiopoda* (rovněž velmi hojná, a to *Torebratulula* v několika druzích, zejména největší z nich *T. insignis* a dále *Rhynchonella* sp.), větší typy *lamellibranchiat*, krabů, *ústřic*, *crinoidea* a j). V Zámířských byla prohlédnuta trať Švédova mísa, navržená k prohlášení přírodní památkou (nejzápadnější lokalita těšinitu s čedičem). U ředitele K. H o r á k a,

jemuž tímto děkujeme, byl získán ze školy v Zámrskách sběr fosilií z lomu ve Skaličce, který nasbírali žáci této školy. Bylo ujednáno, že s. ředitel bude instruovat žáky k dalším záchranným sběrům, dokud nebude těžba vápenců zastavena. V Hněvotíně byly sbírány *amphipory*, *crinoidea* a *coralla* div. spec. v lomu na devonské vápence. — V Sudicích na haldě opuštěného dolu na sádrovec při polských hranicích byly nalezeny druhy sádrovce a nepatrné zbytky rybí fauny. — V jeskyních Na Špičáku (Supíkovická jeskyně) v oblasti Jesenického krasu byly prohlédnuty výsledky zpřístupňovacích a upravovacích prací, které zde byly letos provedeny. — V Písečné a zejména ve Vidnavě byl sbírán silurský vápenec s četnými fosiliemi (glaciofluviální šterky). Konečně byl získán další cenný materiál z klasických již lokalit ve Slatinkách (miocén) a v Čelechovicích (devonské vápence). Mimo to vykonal referent spolu s ústavní výstavní architektkou B. Hubáčkovou exkursi do znojemského musea, vyznamenaného uznáním min. kultury za expozice v min. roce. Zaměstnanci musea vyšli při provádění naší exkursi plně vstřícně a podrobně zodpověděli všechny dotazy.

● *Mineralogické a petrografické oddělení* (Rad. Sládek). Práce v oddělení byla věnována hlavně přípravě plánu nových expozic a pořádání sbírek. Zainventováno bylo 104 kusů. Z nových přírůstků, které oddělení získalo, jsou to zejména sběry B. Koverdynského, čítající na 50 kusů skvělých rudních vzorků. Referent nasbíral jako nový nerost pro Novou Ves u Vel. Losin *sillimanit* a to v 15 cm dlouhých vláknitých agregátech. V okresním museu v Rýmařově vytřídil a popsal hodnotnou sbírku nerostů, kterou doplnil pro okres význačnými vzorky z duplikátů oddělení.

● *Botanické oddělení* (dr B. Šula). Referent byl v měsíci srpnu na dovolené a tak se jeho práce omezila jen na začátek měsíce, a to hlavně sběrem materiálu a činností přednáškovou, o níž viz níže. Spolupracovník oddělení J. Maštný vyhotovil seznam 117 obrazových tabulí, které jsou součástí sbírek botanického oddělení a provedl jejich popis a inventarisaci.

Odbor věd o společnosti

● *Zemědělské oddělení* (V. Burian) navštívil pracovník oddělení pro historickou geografii Historického ústavu ČSAV dr O. Pokorný, při čemž byly vzájemně sděleny zkušenosti v metodice historického výzkumu větrných mlýnů, jehož celostátní organizací byl tento ústav pověřen. Výsledky jsou důležitým podkladem pro další výzkum anemometrický a ukáží vhodné podmínky pro budování moderních zařízení k využití větrné energie především v zemědělství. Dosavadní výsledky v kraji Ostravském a Olomouckém ukazují početní převahu Moravy oproti Čechám. Při poradě se ukázala nutnost brzké publikace výsledků z Olomouckého kraje (stane se tak ve III. svazku Sborníku SLUKO) i nutnost zahájení výzkumu v ostatních oblastech Moravy.

● *Vojenské oddělení* (V. Burian). Práce ve sbírkách pokračovaly podle plánu: nové akvizice byly inventovány (referent a H. Hradil), pokračováno v konservací bodných zbraní. — Do sbírek byla získána kopie t. zv. malé pavězy z konce XV. století, vyzdobená scénou Davida a Goliáše a textem husitské písně (V. Vojáček, podle originálu v Národním museu). Ing. J. Janásek (Olomouc) dodal tištěné svolání arm. gen. Jeremenka německým oddílům ke kapitulaci z 8. 5. 1945 a výtisk frontového časopisu *Za svobodné Československo* z 8. 5. 1945 s článkem Před bránami Olomouce.

● *Oddělení Olomucian* (V. Burian). Pro Muzeum Slaskie we Wrocławiu vypracoval referent soupis prací malíře M. A. Lublinského a excerpoval místní historickou literaturu.

● *Numismatické oddělení* (V. Burian). Byla zakoupena pamětní medaile O. Španiela od ak. soch. J. T. Fischera ze Znojma.

● *Oddělení pro národopis* (dr Jar. Kanyza) věnovalo hlavní část své činnosti přípravě výstavy lidového umění v Náměšti na Hané otevřené u příležitosti krajských dožíněk. Referent dále spolupracoval v komisi pro krajský pěvecký festival

a v programové komisi pro krajskou přehlídku písní a tanců v Náměšti. Z pozoruhodných přírůstků národopisného oddělení uvádíme olej Fr. Hoplíčka »Hanačka v modrém«. Je to jedna z posledních a přitom nejlepších prací tohoto hanáckého malíře. Dále získány cenné staré předměty z Jedlí u Zábřeha od V. Mildnera týkající se rolnické práce.

● *Knihovna* (K. Ditrichová). Knihovnice pracovala na novém autorském a věcném katalogu. Pořídila 983 katalogizačních lístků a zainventovala 623 knih, z nichž 587 získáno darem, 25 koupí, 11 výměnou, z to 4 knihy z Deutsche Akademie der Naturforscher-Halle, 3 knihy z Musée Ethnographique-Beograd, 4 knihy z Polskiego towarzystwa ludoznawczego we Wroclawi. Kromě toho pomáhala při expedici Sborníku Sluko a obstarávala knižní studijní materiál pro pracovníky ústavu ze studijní i univerzitní knihovny.

● *Fotografická dílna* (Jar. Jurýšek) pracovala jednak na fotodokumentaci kombajnových žnít, dodávek, orby a nočních výmlatů v JZD Lešany, Kostelec, Nezamyslice, Příkazy, Oplocany, Majetín, Medlov, Osek n. Beč., Klenovice, Milenov atd. Z těchto prací bylo pořízeno celkem 120 snímků. Pro výstavku Vývoje moravské vlastivědy bylo pořízeno 220 dokumentárních snímků a pro geologické oddělení přefotografováno 120 obrazových tabulek z díla J. Barranda Systéme silurien de centre de la Bohême. Pro museum ve Wroclawi pořízeno 18 snímků.

Přednášky a exkurse

Přednášky: Mimo přednáškový cyklus na musejním kurse ve dnech 14.—18. srpna (viz zvláštní zprávu výše) proslovili pracovníci ústavu tyto přednášky: Dne 27. srpna R. Sládek ve Valšově pro zemědělské brigádníky ČSM *O nerostném bohatství Rýmařovska*, dr. B. Šula na Sv. Kopečku dne 1. srpna *Pozorování v přírodě* a dne 31. srpna v Dolní Moravici pro zemědělské brigádníky ČSM *Tabák a kuřáci*; dne 7. srpna dr. J. Kanyza pro zemědělské brigádníky ČSM ve Valšově *O lidovém umění*.

Exkurse: Dne 14. srpna vedl J. Kupka vlastivědnou vycházku botanickou do Luké a dne 21. srpna entomologickou vycházku do Střeneš vedl J. Zapletal. Dne 28. srpna vedl dr. V. Strnad geologickou exkursi vlastivědného kroužku při OM v Prostějově do Slatinek a Čelechovic.

Kurs musejních pracovníků v Olomouci

Ve dnech 14. až 18. srpna byl uspořádán Krajským museem v Olomouci kurs pro pracovníky vlastivědných museí našeho kraje, jehož se zúčastnilo i pět sou-druhů z museí kraje Gottwaldovského a zástupce brněnského musejního spolku dr. J. Fukal. Ústředním thematem kursu bylo, »Jak postupovat při budování expozic vlastivědných museí«. Úvodní přednášku na toto thema pronesl ředitel dr. J. Kanyza, načež přednášel dr. V. Strnad o budování přírodovědné části expozic. Výklad o části zoologické podal profesor dr. V. Teyrovský a botanickou část probral E. Fuhrman z OM v Šumperku. V. Burian přednášel o budování historické části expozic a na to navázal dr. J. Kanyza výkladem o budování expozic období socialismu. Vedle těchto zásadních přednášek, které byly hned prodiskutovány, byla věnována pozornost i dílčím částem v jednotlivých expozicích, jako archeologii (dr. J. Skutil), zemědělství (V. Burian) a národopisu (dr. J. Kanyza). Účastníci kursu byli rovněž seznámeni s novější museologickou literaturou českou (V. Burian), slovenskou (K. Ditrichová), západní (dr. J. Skutil) a sovětskou (dr. J. Kanyza). K zahájení tohoto kursu byla také připravena výstavka »Vývoj moravské vlastivědy«, která byla otevřena zasvěceným projevem autora této výstavky dra J. Skutila. (O této výstavce viz ve zvláštním článku těchto Zpráv.) Při hodnocení tohoto kursu jeho účastníci vysoko zhodnotili jeho bohatství a podnětnost a zavázali se, že do konce října tohoto roku sestaví thematickou strukturu pro expozice svých museí, na základě promyšlené látky, v kursu probrané.

Olomoucká výstavka moravské vlastivědy

Jelikož se ukázalo při různých příležitostech, že by bylo jistě záhodno musejním i jiným vlastivědným pracovníkům osvětliti dosavadní práci naší vlastivědy, uspořádalo Krajské museum v Olomouci u příležitosti svých takřka již tradičních museologických prázdninových kursů i malou příležitostnou výstavku, věnovanou přehledu dosavadního vlastivědného zájmu moravského. Tato výstavka byla instalována takovým způsobem, že poskytuje vskutku názorný přehled dosavadního vývoje tohoto moravského snažení. Tak jako se jeví snaha o poznání země nejzřetelněji v kartografii (proto zde byla předložena řada map od první mapy Fabriciovy přes řadu různých historických map až po moderní speciální mapy geologické, pedologické a j.), tak byla věnována poznání země pochopitelně celá řada prací literárních. K předchůdcům moravské vlastivědy se zde počítá Bartoloměj Paprocký z Hlohova (1593) a Zeiler (1650), kdežto za pravého zakladatele naší vlastivědy nutno pokládati Komenského pro jeho pedagogicky správný a ušlechtilý poukaz z r. 1657, aby se všechna mládež mezi 6.—12. rokem vedle popisu světa učila poznávat města, hory, řeky a všeliké jiné pamětihodnosti své vlasti. Dále jsou zde instalovány publikace nebo rukopisy Tomáše Pešiny z Čechorodu (1663), J. J. Středovského (1709), Dismasa Hofera (z pol. XVIII. stol.) a vlastivědné práce Schwoyovy (1793—1794), obě topografie Volného (světská 1835—1842, církevní 1857—1861), všechny 4 práce Brandlovy — první česká vlastivěda *Kniha pro každého Moravana* pochází z r. 1863 — dílo Kořistkovo, vzpomenuť je zde neuskutečněných pokusů Semberových a Havelkových, práce Tramplerova (1877), Václavkova (1882), Filipovského (1883), dále je zde vzpomenuť horoucího vlastivědného snažení, vycházejícího z okruhu *Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci* (na př. Fr. Koželuha [1885], A. Z. [1889]) a neprávem přezírané české vlastivědné takřka manifestační práce z *Oesterreichische Ungarische Monarchie* (1897). Roku 1897 začal svoji vlastivědnou publikační činnost brněnský *Musejní spolek*, vydávající přírodní obraz země a brněnský okres z pera Slavíkova a L. Niederle, jistě kritik nad jiné povolaný, r. 1903 napsal, že »Vlastivěda moravská je ještě nedoceněný sborník, na nějž skromný Musejní spolek brněnský bude moci býti hrd«. Z r. 1901 pochází kolektivní popis moravských vlastivědných poměrů v *Ottově slovníku*, za vlastivědu nutno počítati i Bilého známou *Moravskou čítanku* (1906); z dusných poměrů první světové války pochází Skovajsova *Morava* (1917) a do téže řady nutno klásti i Němcovu-Merhautovu *Národní čítanku* z r. 1918. Po válce se objevila řada oblastních monografií, jež takřka symbolicky zahajuje Niederlovo *Moravské Slovensko* (1918—1922), načež aspoň ukázkou nutno uvést z vývoje tohoto snažení Černého-Peliškovu *Vlastivědu střední a severní Moravy*, Procházkovo *Slavkovsko*, Menšíkovo *Boskovsko*, Douchovo *Vsetínsko*, Krejčího-Šmardovo *Tištovsko* a j. pokusy, vesměs nedokončené. Roku 1938 L. Hošák vydal *Historický místopis země Moravskoslezské*, z dusné doby druhé světové války pocházejí drobné brožury Osvětových sborů jako Skálova a Pittermannova, Kazdova a j. Po osvobození vydává Národohospodářská propagace serii okresních a městských monografií jako na př. *Šumpersko*, *Kravařsko*, *Opavsko*, *Holešov. Uh. Hradiště*, *Jihlava* a j.

Vedle těchto syntetických pokusů o vlastivědné zpracování Moravy existuje arcíř téměř záplava lokálních monografií měst, městeček, vesnic, a to mnohdy i zcela drobných. Výstavka podává jejich výběr alfabetycky seřazený a zachycuje na dvou mapách dokonce i pokus o jejich okresní soupisy a to jednak české a jednak německé. Naproti tomu soubor literatury o Olomouci a výběr literatury o Brně (většinou ovšem jen historického rázu), ukazuje, jak vlastivědná práce u nás byla neobyčejně živá a plodná. Další mapa názorně ukazuje, kolik pro vlastivědu moravskou vykonal zmíněný brněnský *Musejní spolek*, zpracovávající a vydávající až na několik málo okresů popis téměř celé Moravy. Pietně je zde vzpomenuť vedle soupisu této práce i všech, většinou polozapomenutých, autorů těchto monografií předvedením jejich portretů s biografickými a bibliografickými daty. Vlastivěda vycházela a má vycházet z dělení našich museí, a tu po první se na olomoucké výstavce objevuje

mapa moravské musejní sítě s obrazy budov všech museí nebo jejich význačnějších expozic. Není pochyby o tom, že stánky moravských museí působí vskutku reprezentativně a je jisté, že by tato tabule, reprodukována, vzbudila vskutku ohlas v cizině. Pravými magaziny pro poznání vlastivědných poměrů Moravy byly kdysi až přesprátiš hojně naše vlastivědné časopisy, takže je nebylo možno ani všechny zachytiti jejich titulními obaly na další schematické mapě Moravy, jak ukazují na př. časopisy *Vlastivědný věstník moravský*, *Československý Kras*, *Od Hanáčka k Podyjí*, *Záhorská kronika*, *Vlastivědný časopis střední a severní Moravy*, *Naše Valašsko a j.*; nebylo by pochyby o tom, že by i tato časopisecká produkce zasluhovala pečlivého bibliografického soupisu. Další rozvoj vlastivědného poznání Moravy zachycuje jiný diagram, ukazující plošně poměr vlastivědně zpracovaných a publikovaných okresů moravských k okresům nezpracovaným a poměr zpracovaných oblastí moravských k územím v Čechách. Poslední stůl olomoucké výstavky obsahoval kompletní edici *Vlastivědy moravské* Musejního spolku, umělecko-historický *Soupis památek z Čech*, fragmentární *Praskovy* publikace *Vlastivědy slezské*, obsáhlou třísvazkovou *Slovenskou vlastivědu* a konečně jako největší dosavadní náš vlastivědný podnik desetidílnou *Československou vlastivědu*.

Pochopitelně, že olomoucká příležitostná výstavka, která je dílem prof. dr. Jos. Skutíla a to nejen po stránce thematické, ale i výřavné, nemůže býti kompletní, avšak alespoň ve zkratce podává přehled dosavadního vlastivědného snažení moravského a pokusů o syntetické zpracování vlastivědy moravské. Ukazuje, kolik zde vyplynulo práce z upřímné lásky k vlasti, ale současně také ukazuje, kolik je nutno na tomto poli stále pracovati a kolik práce zbývá k úplnému podání věrného obrazu naší vlasti. Je to námět pro další výstavku.

Bude naší snahou, abychom tak, jak bylo nutno předvésti výstavně tuto historiografii všeobecného našeho vlastivědného snažení, předvedli příštím rokem historiografické úvody jednotlivých disciplín.

Ing. Jan Janásek,
jednatel vlastivědného kroužku pro
archeologii při KM.

Z činnosti vlastivědného kroužku v Uničově

V minulém roce došlo pro nepochopení veřejných činitelů k likvidaci uničovského musea. To přivedlo přátele vlastivědy v Uničově k tomu, že založili při ZK ROH Uničovských strojírů vlastivědný kroužek, který by se staral o záchranu městského archivu a obnovení musea. Dosavadní práce tohoto kroužku má už potěšitelné výsledky. Za plné podpory ZK v Uničovských strojárnách má možnost rozvíjet bohatou činnost. Má 30 stálých členů, rozdělených do odborů geologického, biologického, archeologického, historického a národopisného. Má už také svoji knihovnu, v níž je přes 100 vlastivědných publikací, které si členové vypůjčují a studují. Vedle toho kroužek se postaral o nové místnosti pro museum a brigádnickou práci se podílí na jejich úpravách. Na paměť 10. výročí našeho osvobození uspořádal výstavu, která se těšila značnému zájmu. Dále jsou pořádány přednášky a exkurse, jako na příklad do rudného dolu v Medlově, do okresního musea v Litovli atd. Odbor geologický získal vzorky nerostného bohatství z okolí Uničova, národopisný odbor sbírá písně, provádí fotodokumentaci lidové kultury atd. Kroužek zajistil pro budoucí museum velmi cenné modely ze strojírnosti, jako na příklad model jeřábu »Göteborg«, model mechanisovaného mostového jeřábu, model rýpadla K 1000 a jiné. Na základě této práce rozhodl se odbor kultury RKNV doporučiti obnovení musea v Uničově jako pobočky okresního musea ve Sternberku s tím, že v Uničově vedle obrazu přírody a historie oblastí bude v jeho muzeu věnována pozornost strojírnosti a budování socialismu.

Dr. G. Slezák.

Poslední hanácký žudr na Sternbersku

Hanácké žudry patří k vzácným památkám lidové architektury hanácké oblasti a proto památková správa pečuje o jejich zachování. Bylo-li kol roku 1830 na sternberském okrese ještě asi 35 žudrů, z toho 3 v Boňuňovicích, 6 v Hnojicích, 2 v Moravské Hůzové, 4 v Laštanech, 8 ve Starnově, 9 v Žerotíně, po 1 ve Lhotě, Stádle a Zelechovicích, tedy do dnešní doby se nám z nich zachoval jeden jediný, a to v Žerotíně číslo 13. Proto bude úkolem Státní památkové správy, aby tento poslední žudr na našem okrese byl zachován. Nebylo-li možno žudr žerotínský letos — z rozpočtových důvodů — opravit, věříme, že se tak stane nejpозději v roce příštím, aby tato vzácná památka z druhé poloviny 18. století zůstala zachována i pro časy budoucí.

Josef Valíček, správce OM ve Sternberku.

NAŠI ZEMŘELÍ PŘÁTELÉ

Po krátké nemoci zemřel dne 3. srpna 1955 spolupracovník našeho ústavu **František Kratochvíl** z Olomouce-Povlu. Širší obci vlastivědných pracovníků byl znám jako vydavatel Zálhotského sborníku, rodopisec (zpracoval rody Jana Jiskry z Brandýsa, Josefa Dubjíka, Tomáše Fryčaje, vlastní vývod ze 16 předků, nejnověji rod Klementa Gottwalda) a pilný organizátor závodních kronikářů. Bude nám chybět.

Antonín Boček. V Brně zemřel 18. srpna 1955 Antonín Boček, přední moravský speleologický pracovník, který byl také vždy v dobrých stycích s naším ústavem. Autor dvou dobře známých *Průvodců Moravským Krasem* (1922, 1928), spoluzakladatel *Speleologického klubu* a hlavní redaktor *Čsl. Krasu* (od 1947), zabýval se A. Boček vždy stejně pilně i o severomoravské krasové jevy jako o moravský centrální Kras, ať to byla Mladeč nebo Javoříčko nebo Hranice, kde všude rád pobýval a kterýmžto oblastem věnoval i řadu článků a zpráv. Ještě z jara letošního roku jsem musil informovat A. Bočka o stavu prací v javoříčské oblasti a ještě týden před náhlou smrtí odesílal do Mladče řadu plánů a kreseb. Čestný předseda Speleologického klubu odešel téměř divnou shodou okolností v době, kdy vyšlo i poslední číslo *Čsl. Krasu*, který A. Boček po 7 ročníků pilně redigoval a jemuž chtěl stejně obětavě i dále sloužit. Zemřel několik dní po svých pětasedmadesátinách (* 15. 8. 1880), pln plánů a programů do slibné budoucnosti, když se byl zapsal vskutku nezapomenutelným písmem v historii moravské speleologie.

jSk.

Dotaz

Ve sbírkách Krajského musea v Olomouci je uloženo dřevěné kolo, které podle řady typických znaků pochází z 15. století a bylo součástí lafety houfnice. Kolo zapsal do inventáře sbírky zbraní bývalého Vlasteneckého spolku musejního bez bližších nálezkových údajů kustod Filip Kovář (v letech 1908—1925). Domníváme se, že kolo se zachovalo v bahnitém terénu v okolí Kláštera Hradiska a bylo zde nalezeno při pozemních pracích, podobně jako byly nalezeny roku 1894 v zahradě rolnické školy na Hradisku a roku 1905 v Černovíře meče téhož stáří jako kolo. Prosíme naše spolupracovníky, především starší členy býv. VSM, aby nám pomohli vypátrat bližší nálezkové okolnosti.

Bn